

AVRAM IANCU - 200!

Nr.9(49/septembrie 2024)

Despre virtuțile și servituile cuvântului

Prof. univ. dr. Paul Magheru

La început de fiecare an universitar îmi plăcea să-i felicit, eventual să-i consolez pe studenții mei, că și-au ales ca domeniu de specialitate filologia (de la gr. *philos*- iubitior de, prieten și *logos*- cuvânt, vorbire). Axiologi, evaluatori din toate timpurile considerau ca mamă sau regină a tuturor științelor, când matematica (de la gr. *mathemata*- exercițiu), când filozofia (gr. *philein*- a iubi și *sophia*- înțelepciune). Păreră noastră este că mama exigentă, regina iubitoare a tuturor științelor este matematica, nu filozofia, fie și numai pentru faptul că primul care s-a numit pe sine filozof, Pitagora (secolul VI î. e. n.), a fost un vestit matematician.

În tragedia *Orestia* de Eschil, din același secol cu Pitagora, întâlnim pentru prima dată sintagma *pathemata mathemata* (învață suferind): „El (Zeus n. n.) oamenilor le-a deschis / Cărările-nțelepte și le-a orânduit o lege: a suferi spre a înțelege”. Într-adevăr, matematica este un exercițiu greu (*pathemata*), o suferință, fără de care nu poți înțelege însă celelalte științe. Postulatele, adevărurile matematicii nu mai trebuiesc demonstrate, fiindcă ele au la bază un îndelung exercițiu și o bogată experiență de viață.

Un alt tragedian grec, Sofocle, în *Antigona* se minuna nespun de minunile creației: „În lume multe mari minuni, / Minuni mai mari ca omul nu-s”. Minunea imediat următoare celei declamate de corul din *Antigona* lui Sofocle, proprie omului și care-i sporește misterul, este *Cuvântul*. „Miracole nesfârșite zac în noi și în împrejurul nostru, pe care viața în societate ne-a dezvățat să le prețuim”, își începe Tudor Arghezi *Scrisoarea cu tibișir* (din tc. *tebeșir* – cretă de scris pe tablă), „Miracolul suprem: *Cuvântul*, cu diviziunea lui: limba”.

Scripturile spun că mai întâi a fost *Cuvântul*: „La început era Cuvântul și Cuvântul era Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul” (*Sfânta Evanghelie după Ioan*, 1:1). Logosul primordial era în același timp *ergon* - lucrare, operă, activitate, muncă, și *energeia* - energie, forță, acțiune, activitate; puterea divină în acțiune). Cuvântul omului este numai *ergon* (lucru sau numele unui lucru). Numai Logosul primordial poate crea lumea din nimic gândind-o, fiindcă intelectul dumnezeiesc este arhetipic, intuitiv și creator de lumi, pe când intelectul omului este ectipic (copie individuală a celui arhetipic), finit și discursiv, nu creator. Metafora demiurgului pentru poeți se explică prin faptul că întocmai ca Dumnezeu, comparația nu este nouă, scriitorii de geniu ca Shakespeare, Eminescu, Hölderlin s-au străduit să creeze o lume din cuvinte care să se apropie sau să imite lumea creată de Dumnezeu.

Hölderlin considera că menirea poetului este de a verbaliza lumea, de a o preface în verb. Scriitorul este chemat, ca un fel de nou Adam, menit să reboteze lucrurile, să creeze o lume din cuvinte, cea mai bună dintre lumile posibile. Calitatea de demiurg și capacitatea demiurgică atribuită scriitorilor nu este, desigur, decât o figură de stil, un mod de a vorbi figurativ. Când poeții invocă ajutorul muzelor, ei așteaptă puterea zeiască, divină a sufletului, a inspirației. Muza inspiratoare are întotdeauna un sens religios, creștin.

În *Nostalgia paradisului*, Nichifor Crainic preia o idee de la Michelangelo conform căreia arta este prin natura ei religioasă și explică acest lucru prin natura inspirației ca prezență divină și impuls creator. Extazul creator este un extaz religios, iar artistul apare ca un geniu inspirat de divinitate. Întreaga creație și trudă omenească s-ar naște, în concepția teologilor și poezilor, din nostalgia paradisului.

Convingeri asemănătoare se găsesc la mulți scriitori. După Liviu Rebreanu: „creația artistică este un proces sufletesc de esență divină” (*Mărturisiri*) ori „arta, întocmai ca și creația divină, devine cea mai minunată taină” (*Cred*).

Flaubert, într-o scrisoare către Louise Colet, este de părere că: „artistul trebuie să fie în opera sa precum Dumnezeu în creație, nevăzut și atotputernic, încât să-l simți pretutindeni, dar să nu-l vezi”. Înainte deci de a fi fost lumina, înainte de a fi fost cerul, pământul, înainte de a fi fost soarele și stelele, înainte de a fi fost viețuitoarele mării și ale pământului au fost numele lor.

În lume sunt doar două realități, realitatea lucrurilor și realitatea cuvintelor, după cum simplifică structuralistul francez Michel Foucault în *Les mots et les choses* (Cuvintele și lucrurile). Cuvântul primordial, *Logosul* cum i se mai spune, aparține Domnului, dar el i-a fost dăruit și omului. Cuvântul este de un neam și deodată cu apele, cu vegetalele, cu minereul. Cuvântul se moștenește ca bătaia inimii și ca sângele. Prin cuvânt noi putem trăi, putem imita creația lui Dumnezeu și ne putem înveșnici.

AVRAM IANCU - 200!

Nr. 9(49/septembrie 2024)

Reîntorcându-ne la același meșteșugar al cuvântului, care a fost Arghezi, în *Scrisoarea cu tibișir* mai citim: „E miraculos cuvântul pentru că la fiecare obiect din natură și din închipuire corespunde un cuvânt. Vocabularul e harta prescurtată și esențială a naturii, și omul poate crea din cuvinte, din simboluri, toată natura, din nou, creată din materiale în spațiu, și o poate schimba”. Poetul atribuie cuvintelor însușiri materiale, le investește cu viață, făcându-le „când să-mbie, când să-njure”. „Cu aceleași cuvinte cu care ciobanul își întoarce caprele în sat, s-a scris Sfânta Scriptură și s-a făcut introducerea la Bacteriologie [...]. Fiecare scriitor este un constructor de cuvinte, de catapitesme de cuvinte, de turla și de sarcofagii de cuvinte [...]. Niciun meșteșug nu este mai frumos și mai bogat, mai dureros și mai gingaș totodată ca meșteșugul blestemat și fericit al cuvintelor”.

În *Upanișade*, veche scriere sanscrită, găsim o frumoasă reflecție asupra darului vorbirii: „Dacă n-ar exista limba, n-ar fi cunoscute nici binele, nici răul, nici adevărul și nici minciuna, nici satisfacția și nici decepția. Limba face posibilă înțelegerea tuturor acestora. Meditați asupra limbii!”.

Cu timpul, darul dumnezeiesc al cuvântului s-a stricat atât de mult încât un scriitor ca Stendhal, intrigat de vopseaua cameleonice a oamenilor, folosește ca moto la un capitol din *Roșu și Negru*, *Un fel de a se comporta în 1830*, spusa unui iezuit, Malagrida: „Cuvântul i-a fost dat omului ca să-și tăinuiască gândurile”. Cuvântul ca orice lucru din lume, ca și omul, s-a născut deodată cu umbra lui, ca adevărul cu minciuna, ca și gloria cu invidia, ca binele cu răul. Investitura dumnezeiască, luminoasă a cuvintelor este urmărită în permanență de umbra lor. Cuvintele sunt puse când să laude, când să înjure, când să ridice, când să coboare, când să-ți dea viață, când să te omoare, de aceea, de la apariția ei, oratoria, arta de a vorbi bine, frumos și convingător, a fost condiționată de moralitate. Un verset biblic spune că „Viața și moartea stau în puterea cuvântului”, iar Sf. Apostol Pavel în *Epistola către evrei* (4:12) afirmă un lucru asemănător: „Cuvântul este o sabie cu două tăișuri”. Quintilian, în același secol creștin, dar fără nicio legătură cu evanghelistul, folosește aceeași imagine pentru armele elocinței: „Armele elocinței sunt săbii cu două tăișuri”. Și pentru Solon, legiuitorul Atenei, „Pe cât e de puternică sabia în luptă, pe atât cuvântul e bun în treburile cetății” (Solon, apud Stobaios, *Florilegium*). Închei acest articol sferoid de la începutul anului școlar sau universitar, cu prevenția făcută de la început, ca binevoitorii noștri cititori, studenți, profesori sau părinți, să fie foarte atenți la virtuțile și servituțile cuvintelor, la vorbitorii care se complac în umbra cuvintelor, la consecințele dezastruoase ale servituților cuvintelor, toate acestea pentru o viziune și trăire personală virtuoasă, corectă, luminoasă, autentică a vieții.